

University of Tabriz-Iran
Quarterly Journal of
Philosophical Investigations
ISSN (print): 2251-7960 (online): 2423-4419
Vol. 13/ Issue.26/ spring 2019

The Relationship between Morals and Aesthetics in Hume's Philosophy

Zolfaghar Hemmati¹, Jalal Peykani², Mostafa Shahraini³, Mahmoud Soufiani⁴

¹ Assistant Professor, 3 Allameh Institute of Islamic & Humanities sciences,
(corresponding author), E-mail: hemmati@tabrizu.ac.ir

² Associate Professor, University of Payam-e noor, E-mail: j_peekani@pnu.ac.ir

³ Associate Professor, University of Tabriz, E-mail: m_shahraeen@yahoo.com

⁴ Assistant Professor, University of Tabriz, E-mail: m.sufiani@yahoo.com

Abstract

During the history of philosophy, morals and beauty, and finding a diagnostic criterion for them, was a very important problem for philosophers. Most of the philosophers maintained that such criterion rooted in reason, but Hume presented a noble idea and said that moral sense based on feeling and sentiment. Everything which through its utility or beauty, leads to pleaser is virtuous. Sometimes directly and sometimes through the beauty and appearing beautiful, the utility leads to pleaser. Also, according to Hume, beauty is a subjective thing measured by the criterion of the pleaser. Thus, pleaser and pain are the criteria of taste and sentiment to the diagnosis of virtue and vice, as well as, the beauty and value of art.

In this paper, after comparing and monitoring morals and beauty from four aspects, through brief surveying of certain commentators of Hume, we attempt to explain the relationship between beauty, utility, and pleaser. Finally, we assert that the beauty is very important components in Hume's explain of Morals, but at the same time aesthetics has no superiority to morals; and thus, we defend the originality of morals to aesthetics.

Keywords: Hume, Morals, aesthetics, taste, feeling.

Introduction

For Hume, like many other philosophers, morals and moral philosophy was a very important enterprise. But, to institute morals, as a rigid enterprise as science was his peculiar characteristics. On the other hand, criticism was at the center of his reflections. Thus, his moral debates contain certain references to aesthetics and vice versa. Above this, there is a close connection between morals and aesthetics in Hume's philosophy. This connection could be compared and explored from these aspects: (i) origin and epistemology; (ii) constitutive characteristics; (iii) criterion; and (iv) function and end. Comparing these two, this paper aimed to illustrate the important and colored role of beauty in Hume's moral philosophy.

1. The core elements of Hume's Moral philosophy and aesthetics

According to Hume, Morals and its criteria do not come from the reason but are based on the sentiments, because while the morality deals with the practice, the reason is unable to excite, nor to create an actor make an obstacle against its occurring. Thus, morality is based on taste, sense, or moral sense. He illustrates the foundations of morality through studying behaviors and psychological qualities and through extracting everything which leads to respect, honor, pleaser and so on. Hume suggests that virtues could be divided into four categories including pleasant for ourselves and others and utilized for ourselves and others. Human actions and practices are seen as virtues if they confer pleaser and as vices of confer pain. Pleaser and pain are related to the personal sphere whereas morality involves Human behavior in relation to others. To relate these two seemingly unrelated aspects, Hume appeals to sympathy. Through sympathy, with the help of imagination, one participates in feelings of the others. Utilized feeling as well as permanent ones, which commonly partake of beauty, are generalized in the form of moral principles. Moral expert says which sentiment is seen as a moral one.

Hume suggests that just as morals, beauty is grasped by the taste, which is dependent on personal feelings and is subjective. Its constitutive component is pleaser, and whatever gives pleaser to the mind is beautiful. Despite our suspension regard to Hume's philosophy, variety of tastes and the truth of phenomena, as a common thesis between empiricists, people agree on certain themes of beauty. Human beings enjoy some qualities and at the same time suffer other ones. Since all aesthetic judgments aren't true, we need criteria to distinguish between true and false judgments. Saying Sancho story, Hume identifies five characteristics of True Judge, who has the capacity of the true perception of art: "Strong sense, united to delicate sentiment, improved by practice, perfected by comparison, and cleared of all prejudice, can alone entitle critics to this valuable character; and the joint verdict of such, wherever they are to be found, is the true standard of taste and beauty."

2. The relation between Morals and aesthetics

2.1. From the origin and epistemological point of view

For Hume, perceptions are the only content of the mind and are divided into two kinds; impressions and ideas, which everyone, in turn, has several subdivisions. Morals and beauty belong to calm reflective impressions. The mutual connections between impressions and ideas serve as evidence for the relation between Morals and beauty. Being well-favored and the beauty of actions, among others, are two kinds of beauty. If bodily and moral beauty were our owns, it's pleaser would confer pride (T.2.1.1.3). Thus, if their effect were the same, their causes, too, would be the same. Form this, Hume concludes that natural, artificial, and moral beauties belong to the same category.

2.2. of constitutive characteristics

The beauty's most constitutive component is a pleaser. The essence of virtue and beauty is a pleaser. In the absence of pleaser, we aren't able to percept the beauty, whether artistic or moral.

2.3. of the standard

The feeling is peculiar for the individual whereas morality contains some general rules. Hume connects these two field by means of sympathy. In the field of art, the central role of the utility shows the importance of sympathy. Beside sympathy, in the *Of the standard of Taste*, Hume introduces the true judge who is the most talented of people to percept beauty. In the same way, in morals, he introduces the moral expert as the best one to grasp general moral rules.

2.4. of the function and end

There are certain phrases for this conception that for Hume, as Plato and many other philosophers, Art must have moral ends, or at least, an immoral component in art is denied. On the other hand, the utility serves as the most outstanding end of art as well as morals. But that is not the sole end and function of the beauty and morals, but Human beings find many things as beautiful and good which there is no utility in them.

Conclusions

We showed that there is a Quadruple relation between beauty and morals in Hume's philosophy. Despite this common interpretation that according to Hume's Moral philosophy and aesthetics, the utility and beauty are common components, and go hand by hand, we showed that for Hume, at least in some cases, the beauty is more important. It seems that, for Hume, the utility, such as the convenience of home and eventually is some kind of beauty. Thus, the utility is pleasant and agreeable for us. At the same way, the virtue and vice are grasped by taste as beauty or deformity.

But there is no implication to the priority of aesthetics. There are many pieces of evidence for the priority of morals in all of Hume's philosophy. The

beauty has priority in perception morality but morality, in turn, has priority to aesthetics.

References:

- Carroll, N. (2013) *Art in three Dimensions*, Translated by Karami, M., Tehran: Qognoos.
- Gracyk, T. (2009) *Hume's Aesthetics*, Translated by Namadianpour, N. and Khosravi, H., Tehran: Lahzeh.
- Graham, G (2015) *Philosophy of The Art An Introduction To Aesthetics*, Translated by Olya, M., Tehran: Qognoos.
- Guter, E. (2015) *Aesthetics A-Z*, Translated by Abolghasemi, M., Tehran: Mahi.
- Hume, D. (2009) *Of the Standard of taste*, Translated by Salmani, Tehran Art Academy and Matn Press.
- Hume, D. (2012) *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, Translated by Mardiha, M., Tehran: Minooye Kherad.
- Hume, D. (2015) *a Treaties of Human Nature*, Translated by Jalal Peykani, Tehran: Qognoos.
- Hursthouse, R. (2015) "Hume: Moral and political philosophy", in: Brown, S. *Rutledge History of Philosophy, Vol.5*, Translated by Moazemi A., Tehran: Cheshmeh.
- Levinson, J., (2011) *The Oxford Handbook of Aesthetics*, Translated by Majidi, F., Tehran: Art academy.
- Shelley, J. (1395) "Empiricism: Hutcheson and Hume", in: Gaut and Dominic. *The Routledge Companion to Aesthetics*, Tehran, Art Academy.
- Townsend and korsmeyer (1394)" An Introduction to the History of the Concept of Taste", in: Alaii, M., *Essays on Aesthetics*, Tehran: Akhtaran.
- Zangwill N. (2015) *Aesthetic Judgment*, Translated by Abolghasemi, M., Tehran: Qognoos.

University of Tabriz-Iran
 Quarterly Journal of
Philosophical Investigations
 ISSN (print): 2251-7960 (online): 2423-4419
 Vol. 13/ Issue.26/ spring 2019

پژوهش‌های فلسفی
 فصلنامه علمی-پژوهشی
 سال ۱۳/ شماره ۲۶/ بهار ۱۳۹۸

ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی در فلسفه هیوم*

ذوالفقار همتی**

استادیار مؤسسه تحقیقاتی علوم اسلامی - انسانی سه علامه، دانشگاه تبریز (نویسنده مسئول)

جلال پیکانی

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه پیام نور

مصطفی شهرآیینی

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه تبریز

محمود صوفیانی

استادیار گروه فلسفه، دانشگاه تبریز

چکیده

اخلاق و زیبایی‌شناسی همواره در مباحث فلسفه جایگاهی ویژه داشته‌اند؛ معیار تشخیص و ارتباط آنها نیز از دغدغه‌های فیلسوفان بوده است. اغلب فیلسوفان معتقدند این معیار، توسط عقل تعیین می‌شود، اما هیوم در این باره نظری جدید و بدیع آورده و معتقد است که آنها بر احساس و ذوق مبتنی بوده و از یک جنس‌اند. از نظر او در اخلاق، هرآنچه به واسطه زیبایی و یا فایده، لذت به بار آورد، امری فضیلتمند به شمار می‌آید. فایده‌مندی نیز گاهی به‌طور مستقیم و گاهی نیز به‌واسطه زیبایی و به‌دلیل اینکه زیبا می‌نماید، لذت به وجود می‌آورد. همچنین زیبایی نیز بر اساس نظر هیوم، امری ذهنی و وابسته به لذت است؛ پس لذت و رنج مبنای ذوق برای تشخیص فضیلت و ردیلت اخلاقی و ارزش اثر هنری است. ما در این مقاله ابتدا ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی را از چهار جنبه مختلف با یکدیگر مقایسه کرده؛ سپس با تکیه بر دیدگاه مفسران شاخص هیوم، نسبت زیبایی و اخلاق را در فلسفه او بررسی کرده و نهایتاً از این دیدگاه دفاع می‌کنیم که زیبایی از مولفه‌های مهم تبیین اخلاق در نظام فلسفی هیوم است، اما زیبایی‌شناسی به‌طور کلی بر اخلاق تفوق ندارد؛ در نتیجه در این مقاله از «اصالت اخلاق» در مقابل «اصالت زیبایی‌شناسی» دفاع شده است.

واژگان کلیدی: هیوم، اخلاق، زیبایی‌شناسی، ذوق، احساس.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۷/۸/۲۶ تأیید نهایی: ۱۳۹۷/۱۲/۱۱

برگرفته از پایان‌نامه دکتری: ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی در فلسفه هیوم، استاد راهنما: دکتر مصطفی شهرآیینی، دانشگاه تبریز، تاریخ دفاع: اسفند ۱۳۹۷

** E-mail: hemmati@tabrizu.ac.ir

مقدمه

به لحاظ تاریخی، بحث از اخلاق در قلمرو فلسفه، نظرات زیبایی‌شناسی و هنر را نیز در کنار خود داشته است؛ در قرن هجدهم این مباحث و منشاء مشترک میان آنها بسیار مورد توجه قرار گرفته و تا به امروز پیوسته این ارتباط، محل بحث و تأمل فیلسوفان واقع شده است. تاریخ اندیشه گواه است که اولین آموزش‌های اخلاقی در میان قبایل بدوی و جوامع باستان از طریق هنر انجام می‌گرفته است؛ به طوری که نخستین اخلاقیات قبیله‌ای و ارزش‌های نژادی از طریق ترانه‌ها، اشعار، رقص و دیگر هنرهای بصری توسط اجداد اولیه بشر بیان شده و اشاعه یافته‌اند، چنانچه محققان گفته‌اند احتمالاً هنر و اخلاق در یک زمان وارد فرهنگ انسانی شده‌اند؛ مثلاً هومر در ایلیاد از طریق شعر، فضیلت و رذیلت انتقام را به یونانیان آموزش می‌دهد (کرول، ۱۳۹۲: ۱۱) از این رو، اگر به آثار فیلسوفان و متفکران نظر کنیم دغدغه آنها را درباره هنرها و نتایج اخلاقی و تربیتی آنها مشاهده خواهیم کرد. به همین دلیل است که بریس گات می‌گوید: «نگرانی از ارتباط هنر و اخلاق، ریشه در عمق جریان اصلی سنت تفکر غرب دارد» (گات، ۱۳۹۵: ۲۵۱). با اینکه مباحث زیبایی‌شناسی در آثار اکثر فیلسوفان یونان و روم همچون افلاطون، ارسطو و متفکران قرون وسطی آمده است ولی تا قرن هجدهم - عصر هیوم - این بحث به صورت رشته‌ای مستقل نبوده و مفهوم زیبایی‌شناسی، که امروزه اصطلاحی آشناست، در روزگاری که هیوم رساله خود را تدوین می‌نمود، وجود نداشت. تا اینکه در آغاز دوره مدرن، و اندکی پیش از هیوم، در اروپا، بویژه بریتانیا^۱ مباحثی شکل گرفت که بنیاد زیبایی‌شناسی را تشکیل می‌دهند؛ لاقلاً اغلب مفاهیمی که در قالب‌های هنری امروز به کار می‌روند، همان معانی قرن هجدهمی هستند (kristeller, 1951: 496). حتی به احتمال زیاد هیوم از مقاله بومگارتن تحت عنوان «تاملاتی فلسفی درباره برخی التزامات شعر»^۲ که اصطلاح زیبایی‌شناسی اول بار در آن به کار رفت، نیز مطلع نبود (گراسیک، ۱۳۸۸: ۲۱ و ۲۰) بنابراین او زیبایی‌شناسی و نقد را نیز همچون سیاست، روانشناسی و ... ذیل عنوان اخلاق (moral) قرار داده و درباره آن بحث کرده است.

هیوم در یادداشت پیش از مقدمه جلد اول مهم‌ترین کتاب خود، رساله‌ای درباره طبیعت آدمی در انداختن طرحی استوار از اخلاق، سیاست و نقادی^۳ را از اهداف خود ذکر می‌کند و امیدوار است آن را به انجام برساند. دو کتاب نخست رساله به فاهمه و انفعالات پرداخته و کتاب سوم نیز درباره اخلاق است؛ اما او نتوانست طرح خود در سیاست و زیبایی‌شناسی را به سرانجام برساند و بعدها مقالاتی پراکنده در موضوعات مذکور منتشر نمود که درباره معیار ذوق و درباره تراژدی و مقالات سیاسی، اخلاقی و ادبی از آن جمله‌اند. اما همچنان که بیان شد بحث نقادی (یا همان زیبایی‌شناسی) در طرح اولیه فلسفه هیوم وجود داشت، لذا نوشته‌های او زیبایی‌شناسی را نیز در دل خود جای داده‌اند و فقرات زیادی از کتاب‌های دوم و سوم رساله و کتاب پژوهش درباره اصول اخلاق، حاوی مباحث زیبایی‌شناسی هستند. این موضوع در سال‌های اخیر مورد اقبال و پژوهش هیوم‌شناسان قرار گرفته و کتاب‌هایی با رویکرد جستجوی مبحث زیبایی‌شناسی در همه آثار هیوم تالیف شده‌اند.^۴ از مجرای چنین نگرش نوظهوری است که درمی‌یابیم مباحث اخلاقی هیوم با عبارات زیبایی‌شناسانه در هم تنیده شده‌اند و ارتباطی وثیق با هم دارند. این ارتباط و درهم‌تنیدگی را می‌توان از جنبه‌های (الف) منشاء و معرفت‌شناسی؛ (ب) ویژگی‌های قوام بخش (ج) معیار (د) کارکرد و

غایت با هم مقایسه نمود. بنابراین، در این نوشته در پی آنیم ارتباط میان اخلاق و زیبایی‌شناسی را از نظر هیوم مورد بررسی قرار دهیم. همچنین ما می‌خواهیم نقش پررنگ و اهمیت زیبایی را در فلسفه اخلاق هیوم نشان دهیم؛

بنابراین با در نظر گرفتن عناصر اصلی فلسفه هیوم این پرسش‌ها قابل طرح هستند که جایگاه لذت در اخلاق و زیبایی‌شناسی به چه نحوی است؟ نقش زیبایی در این میان، به چه میزان است؟ سلطه فایده‌باوری در اخلاق هیوم تا چه اندازه است و آیا فایده‌باوری او کل زیبایی‌شناسی و اخلاق او را تحت انقیاد خود درآورده و در نتیجه هر حکم به زیبایی از مجرای سودمندی آن قابل حصول است، یا این که زیبایی فارغ از سود نیز ممکن است؟ آیا برای ایجاد لذت، واسطه‌ای وجود دارد یا نه؟ حال برای روشن ساختن این موضوع ابتدا، نمایی کلی و خلاصه از اخلاق و سپس زیبایی‌شناسی او ارائه خواهیم داد و بعد از آن به کاوش و کنکاش در جنبه‌های مختلف ارتباط میان آنها اقدام خواهیم نمود تا در اثبات فرضیه خویش توفیق یابیم.

۱. عناصر اصلی نظریه اخلاق هیوم

اخلاق در فلسفه هیوم جایگاهی بسیار برجسته دارد و حتی به تعبیری مهم‌ترین موضوع مورد توجه اوست. این موضوع هم از لحاظ اهمیتی که او بر اخلاق قابل شده و هم از جنبه حجم مطالب اخلاقی آشکار است. یکی از مبانی متمایز فلسفه اخلاق هیوم که به تعبیر بیلیه مشهورترین بخش نوشته‌های اخلاقی اوست (Baillie, 2001: 98) این است که اخلاق و معیارهای آن از عقل ناشی نمی‌شوند بلکه بر عواطف و احساسات مبتنی هستند. به نظر هیوم اخلاق با عمل سر و کار دارد اما عقل توانایی تهییج ندارد زیرا خنثی است؛ نه توانایی ایجاد کنشی را دارد و نه می‌تواند از وقوع آن جلوگیری نماید (T.3.1.1.8).^۵ پس او به مطالعه رفتارها و کیفیت‌های روحی انسان‌ها متوسل می‌شود و هر آنچه را که موجب احترام، ستایش و نکوهش، و باعث لذت است، احصاء نموده و از این طریق، مبانی اخلاق را مشخص می‌کند که تفصیل آن در ادامه خواهد آمد. هیوم با وجود اذعان به برخی کارکردهای بسیار مهم عقل در اخلاق، نظیر مقایسه و کشف روابط، نسبت‌ها و گزینش ابزارهای درست، (EPM.App.1.21) تحریک کنش و منشاء عمل اخلاقی را احساس و ذوق می‌داند. در نظر هیوم، عقل «علم صحیح و غلط را به ما می‌دهد، اما ذوق، احساس زیبایی و زشتی و شایست و ناشایست را، عقل اشیاء را دقیقاً به همان شکلی که در طبیعت هستند، بدون کم و زیاد کشف می‌کند ولی احساس با نیروی مولدی که دارد و با رنگ‌هایی از احساس درونی، خلق جدیدی به وجود می‌آورد که زیبا و یا زشت هستند» (ibid).^۶

لازم است اشاره کنم که هیوم در یک تقسیم‌بندی کلی فضایل اخلاقی را به چهار دسته خوش‌آیند و دلپذیر برای خود و دیگران و نیز مفید برای خود و دیگران تقسیم می‌کند. همچنین در رساله، فضیلت‌ها را به دو قسم طبیعی و تدبیری تقسیم می‌کند؛ فضایل طبیعی، تبیینی روانشناختی دارند و امور تدبیری و قراردادی به صورت جامعه‌شناختی تفسیر می‌شوند. پس در نظر او فضایل اخلاقی مثل رنگ، بو و مزه و سرما و گرما حس می‌شوند^۷ و به حوزه احساس تعلق دارند نه عقل. البته ذکر این نکته ضروری است که

احساس‌ها نیز به دو قسم بیرونی و درونی تقسیم می‌شوند؛ اخلاق از طریق حس درونی^۸ ادراک می‌شود که طبیعت در تمامی نوع بشر به صورت همگانی و کلی قرار داده است (EPM.1.9) پس فضایل و رذایل اخلاقی به ترتیب با احساس لذت و رنج (درد) که از طریق دو اصل ۱- زیبایی و ۲- فایده‌مندی و سود بدست می‌آید، شناخته می‌شوند. هر عمل زیبا و دلپذیری که باعث لذت شود، فضیلت و برعکس اگر موجب رنج و درد باشد، رذیلت است. در فضیلت‌هایی مثل عدالت نیز، آنچه که برای جامعه، و به تبع آن برای فرد، نافع هستند، ارزشمند و در غیر این صورت، ضد ارزشند؛ اگرچه در این موارد لذت از مجرای فایده حاصل می‌شود، اما چون هیوم از یک طرف فضیلت‌های اجتماعی را صاحب نوعی زیبایی و ارجمندی می‌داند و از طرف دیگر چون فضایل توسط ذوق دریافت می‌شوند و ذوق نیز قوه‌ای است که زیبایی را تشخیص می‌دهد، پس امور سودمند نیز برای ما زیبا می‌نمایند و بواسطه زیبایی از آن‌ها لذت حاصل می‌کنیم؛ به بیان هیوم این فضیلت‌ها دارای نوعی زیبایی هستند و یا همانطور که در مقدمه آمد، فایده آنها نیز یک امر زیباساز است.

اما مسئله‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که لذت و درد مربوط به حوزه احساس شخص بوده و جنبه فردی دارند؛ در صورتی که می‌دانیم اخلاق با اصول کلی رفتارهای آدمی مرتبط است؛ پس در مشکل نسبت رخ می‌نماید. هیوم برای گریز از نسبیّت و فردی بودن اخلاق به طبیعت انسانی و اصل همدلی (Sympathy) متوسل می‌شود که آموزه‌ای بسیار مهم در فلسفه اخلاق هیوم بوده و به عنوان معیار مطرح است. شخص از طریق همدلی در لذت و درد دیگران شریک می‌شود. به تعبیر هیوم، همدلی طریقه ارتباط احساس‌ها است؛ شادی و غم دیگران از طریق همدلی است که ما را متأثر می‌کند. جان کلام هیوم در این باره چنین است: «طبیعت همانندی زیادی میان همه آفریدگان آدمی برقرار داشته و ما هرگز انفعال یا مبدایی را در دیگران مشاهده نمی‌کنیم مگر تا حدود زیادی در خودمان نیز بیابیم» (T.2.1.11.5). هیوم این ایده را در جلد سوم رساله به این صورت مبسوط‌تر بیان می‌کند

اذهان همه آدمیان از حیث احساسات و عملکردهای خویش شبیه هم‌اند، و امکان ندارد یک شخص با انطباعی برانگیخته شود که دیگران به درجه‌ای پذیرای آن نباشند. همان‌طور که در حلقه‌های زنجیری که با نیرویی برابر به هم متصل شده‌اند، حرکت یک حلقه به بقیه حلقه‌ها منتقل می‌شود؛ به همین ترتیب همه انطباعات به سرعت از یک شخص به شخص دیگر منتقل می‌شوند و در همه انسان‌ها تغییری مشابه ایجاد می‌کنند. هنگامی که آثار و نتایج انفعال را در صدا و اشارات شخص می‌بینم، ذهن من به سرعت از این آثار و نتایج به علل آن‌ها گذر می‌کند و تصویری چنان سرزنده از انفعال برمی‌سازد که عن‌قربیب به خود آن انفعال مبدل می‌شود. به همین ترتیب، هنگامی که علل عاطفه‌ای را درک می‌کنم، ذهن من به آن آثار و نتایج منتقل می‌شود و با عاطفه‌ای مشابه برانگیخته می‌شود. ... هیچ یک از انفعالات یک شخص دیگر، خود را بی‌واسطه بر ذهن مکشوف نمی‌سازد. آدمی فقط از علل و معلول‌های آن آگاه است. ما آن انفعال را از این‌ها استنباط می‌کنیم؛ و در نتیجه این‌ها موجد همدلی در آدمی می‌شوند (T.3.3.1.7).

کلی سازی قوانین اخلاق نیز از طریق اتفاق می‌افتد؛ با استفاده از همدلی به معیاری کلی و به تعبیری دیگر، به اصول اخلاق دست پیدا می‌کنیم. موضوع دیگری که شایسته ذکر است اینکه قوه‌ای که در بوجود آمدن همدلی دخیل بوده و کاربرد دارد، قوه خیال است. همدلی از طریق تخیل ممکن می‌شود. تخیل این امکان را فراهم می‌سازد که خود را جای دیگری بگذاریم. در این خصوص برای هیوم اشکال شده است که ما با کسانی که در مجاورت‌مان زندگی می‌کنند یا از دوستان و نزدیکان ما هستند همدلی بیشتری داریم تا بیگانگان. اما او معتقد است همدلی در آخر سر، یکسان عمل می‌کند و برای وضوح مطلب می‌گوید: همانطور که ما اشیا را از دور کوچک می‌بینیم اما با تامل، به اندازه واقعی آنها واقف می‌شویم در خصوص فضایل در دورترین افراد نیز، چنین است؛ در نهایت ما در داوری‌های خون‌سردانه خود از تفاوت‌های همدلی میان نزدیکان و افراد دور چشم‌پوشی می‌کنیم (T.3.3.2). در طبیعت آدمی همدلی چنان قدرتمند است که حتی از داشته‌های مفید دشمنان خود نیز لذت زیبایی‌شناختی می‌بریم: «مثلاً هنگامی که استحکامات شهری که از آن دشمن است به اعتبار استواری‌شان، زیبا دانسته می‌شوند، هرچند که تخریب کامل آن استحکامات می‌تواند آرزوی ما باشد. قوه تخیل به تصاویر کلی چیزها وفادار است و میان احساس‌های برآمده از آن‌ها و احساس‌هایی که از وضعیت خاص و موقت آدمی حاصل می‌شود، تمییز قائل می‌شود.» (T.2.3.10.5) تحسین فضایل اخلاقی در دشمنان نیز از این قسم است.

خلاصه آن‌که، انسان‌ها از هر چیزی که لذت ببرند آن را فضیلت می‌دانند و خلاف آن را رذیلت. این لذت هم از طریق فایده حاصل می‌شود هم از طریق زیبایی و طریقه کلی شدن آن هم از طریق همدلی است. همدلی به واسطه قوه تخیل کمک می‌کند تا این لذت در روان ما ایجاد بشود. لازم به ذکر نیست که ابتدای اخلاق بر لذت به عنوان امری محسوس از ذهنی و درونی (Subjective) بودن آن حکایت می‌کند.

۲. عناصر اصلی زیبایی‌شناسی هیوم

هیوم در دل مباحث اخلاقی خود بحث از زیبایی را نیز مطرح می‌کند. در هنر نیز آنچه باعث لذت می‌شود، زیباست و هر چه موجب درد باشد زشت و ناقص است. لازم است اشاره کنم برخلاف اخلاق، حجم مطالب هیوم در مبحث زیبایی‌شناسی چشم‌گیر نیست؛ چنانکه جونز نیز می‌گوید نوشته‌های او درباره هنر، به جز در ساحت ادبیات، ناکافی و گذراست. هیوم به موسیقی و مجسمه‌سازی اشاره‌ای نکرده و گفته‌هایش در خصوص معماری نیز کم اهمیت هستند (Jones, 2005: 256-7) اما مطالبی در این باب وجود دارد که دیدگاه‌های هیوم را بسیار برجسته کرده است چنانکه میشل میسون در سال ۲۰۰۱ در مقاله‌ای می‌نویسد بیست سال پیش فیلسوفی نوشت که مقاله درباره معیار ذوق بسیار کمتر از ارزشش مورد توجه قرار گرفته^۹ و اینک بعد از بیست سال مقالات هیوم جایگاهی بسیار برجسته در زیبایی‌شناسی فلسفی، بویژه در مبحث ارتباط میان اخلاق و زیبایی‌شناسی به خود اختصاص داده است (Mason, 2001: 59). پس درباره معیار ذوق و درباره تراژدی دو اثر مستقل او در این موضوع هستند امروزه حایز اهمیت بسیارند.

زیبایی‌شناسی هیوم نیز، همچون اخلاق او، عکس‌العملی در مقابل عقل‌گرایان است. او برای تبیین زیبایی از اصطلاحی کاملاً قرن هجدهمی بهره می‌برد، اصطلاحی که قبل از وی توسط کسانی چون شافتسبری و هاجسون مورد استفاده قرار گرفته بود. آن اصطلاح عبارت است از ذوق (taste). زیبایی به دلیل وابستگی به ذوق و احساس فرد، امری ذهنی است. هیوم می‌گوید: «زیبایی کیفیتی در خود اشیاء نیست بلکه صرفاً در ذهنی وجود دارد که در مورد اعیان تأمل می‌کند، به همین دلیل هر ذهنی، زیبایی متفاوتی درک می‌کند.» (هیوم، ۱۳۸۸: ۱۷) این نظر او در آثار دیگرش نیز سابقه داشته است؛ از جمله در بخش دوم رساله می‌گوید: «به بیان درست پس زیبایی کیفیتی موجود در یک متعلق نیست بلکه صرفاً انفعال یا انطباعی در نفس است» (T.2.1.8.5) در پژوهش دوم نیز آورده که، اقلیدس تمام صفات دایره را ذکر کرده اما زیبایی صفت دایره نیست و در قطر و شعاع آن قرار ندارد، بلکه تأثیری است که در ذهن حاصل می‌شود (EPM.App.1.14). بنابراین در نظر هیوم زیبایی توسط ذوق و عاطفه درک می‌شود و امری ذهنی است. همان‌طور که جستجوی شیرینی و تلخی واقعی کاری عبث است در خصوص زیبایی نیز همین نگرش برقرار است.

هیوم در آغاز مقاله درباره معیار ذوق از تنوع فراوان ذوق‌ها سخن به میان آورده و می‌گوید: تنوع چشمگیر ذوق و نظر چنان آشکار است که به چشم همگان نمی‌آید. به نظر هیوم این اختلاف حتی در میان کسانی که در یک فرهنگ و کشور، و با سلیقه مشترک تربیت شده‌اند نیز یافت می‌شود (هیوم، ۱۳۸۸: ۱۲). از یک طرف تجربه‌گرایان معتقدند که همه احساس‌ها درست هستند. اما از طرف دیگر در همین حال، احساس‌های اشخاص در قبایل انواع و اقسام مصداق‌های زشتی و زیبایی نیز متفاوت و متمایز است. در نظر هیوم نیز چنین نیست که فرد، هر حکمی در مورد زیبایی و ارزش هنری چیزی ابراز کند، قطعاً درست باشد؛ این گفته، سخنی جدلی‌الطرفین (Antinomy) است. او در همین اثر با نام بردن از چند شاعر و مقایسه آثار آنها می‌گوید: اگر کسی بگوید نبوغ و ذوق اگیلی و میلیتن و بُنیان و آدیسن همسان است، همان قدر سخن گزاف می‌گوید که کسی بگوید، تل خاکی که موش کور درست می‌کند به بلندی [آتشفشان] جزیره تریف است یا این که بگوید بزرگی برکه‌ای به اندازه اقیانوس است (همان: ۱۸). این مثال‌ها نشان می‌دهند در نظر هیوم فارغ از احساس فرد برای پذیرش هر احساس و حکمی، باید معیاری وجود داشته باشد تا مورد اقبال قرار بگیرد. پس با وجود اینکه هیوم زیبایی را در نفس مُدرک و وابسته به ادراک می‌داند، چنین نیست که میان مردمان به تلقی مشترکی درباره زیبایی قایل نباشد؛ فرض هیوم بر این است که ذهن از برخی کیفیات لذت می‌برد و از بعضی دیگر نه. وی این واقعیت را بر اساس آنچه که اصول ذوق یا معیار هنر می‌نامد، توضیح می‌دهد (شلی، ۱۳۹۵: ۳۶) و با توسل به آن، در صدد ارایه معیاری برای درک، گزینش و داوری آثار هنری برمی‌آید.

هیوم بحث معیار زیبایی‌شناسی را با بیان داستان مشهور سانچو از کتاب دن کیشوت شرح می‌دهد و در قالب آن، پنج عامل لازم برای درک صحیح ارزش یک اثر هنری را بر می‌شمارد و اعلام می‌کند در هر کس این پنج مشخصه وجود داشته باشد، او «داور راستین» و یا «منتقد واقعی» بوده و نظرش صائب است.

در واقع کسی شایستگی قضاوت در مورد زیبایی هنرها را دارد که حسی قوی (Strong Sense) همراه با احساس لطیف (Delicate Sentiment) داشته باشد که با ممارست (Practice) پخته‌تر شده و با مقایسه (Comparison) و تحلیل و تأمل کمال یافته و از پیش‌داوری (Prejudice) بری شده است (هیوم، ۱۳۸۸: ۳۳).

این سخن عصاره نظر هیوم در خصوص داوران راستین است که پس از چند صفحه، بحث، آن را در فقره فوق جمع بندی نموده است. البته چنانکه مشخص است هیوم با اینکه در پی معیار ذوق بود اما در اینجا از معیار ذوق به معیار دارندگان ذوق گذر می‌کند گراهام نیز گفته است معنای سخن هیوم این است که ترجیحات زیبایی‌شناسانه بیانگر ذوق ناظران است نه داوری درباره اشیاء (گراهام، ۱۳۹۴: ۱۶) و یا از زبان محقق دیگری چنین آمده که: ملاک سنجش ذوق، نه خود ذوق بلکه در شخصیت دارنده آن است (تاوانسند و کورسمایر: ۱۳۹۴: ۲۱۰).

در کنار آموزه داوران راستین که اتفاق نظرشان در طول زمان، معیار زیبایی است، یک آموزه دیگر (همدلی) نیز به عنوان معیار مطرح شده است. همانطور که در مقدمه اشاره شد در آثار قبل تر هیوم نیز از زیبایی و چگونگی دریافت آن سخن به میان آمده است؛ از جمله او در کتاب سوم رساله، درک زیبایی را از طریق همدلی ممکن می‌داند

حس آدمی از زیبایی تا حد زیادی بر این اصل (همدلی) ابتناء دارد؛ و جایی که چیزی برای ایجاد لذت در مالک آن توانایی داشته باشد، همواره زیبا تلقی می‌شود؛ همان‌طور که هر چیزی که برای ایجاد رنج تمایل داشته باشد نامطبوع و زشت است. پس راحتی یک خانه، حاصل خیزی یک زمین، قوت یک اسب، ظرفیت، ایمنی و سرعت حرکت بالایی یک کشتی، این‌ها زیبایی اصلی این چیزهای مختلف را تشکیل می‌دهند. در این جا چیزی که زیبا تشخیص داده می‌شود فقط به اعتبار توانایی‌اش برای ایجاد معلولی معین خوشایند است. آن معلول عبارت است از لذت و یا امتیازی که در یک شخص دیگر ایجاد می‌شود. حال لذتی که بیگانه‌ای می‌برد، کسی که با او رفاقتی نداریم، فقط از طریق همدلی ما را خوش می‌آید. ... غالب کارهای هنری متناسب با تناسب‌شان با استفاده آدمی، زیبا دانسته می‌شوند، و حتی بسیاری از ساخته‌های طبیعت نیز زیبایی خود را از این منشأ کسب می‌کنند (T.3.3.1.8).

موارد فوق کارکرد همدلی را به عنوان معیاری برای درک زیبایی نشان می‌دهد همچنین از اهمیت فایده‌مندی، کارکرد و غایت عملی در زیبایی‌شناسی هیوم حکایت می‌کند چون او راحتی خانه، کارایی یک وسیله، مقاومت کشتی و ... را زیبایی واقعی اشیاء عنوان می‌کند. پس می‌بینیم که فایده‌مندی و زیبایی دست در دست هم دارند؛ هیوم به صراحت این موارد سودمند را زیبایی می‌داند.

بنابراین، در دیدگاه هیوم زیبایی به نحوی متمایز با فلاسفه پیشین تبیین می‌شود. زیبایی امری است ذهنی و درونی که توسط قوه‌ای به نام ذوق تشخیص داده می‌شود اما این قوه با وجود اختلافاتی در برخی افراد، بر اساس طبیعت آدمی شکل گرفته و مولفه‌هایی ثابت و مشخص دارد که داوری در خصوص آثار هنری و اعیان زیبایی‌شناختی را ممکن می‌کند.

۳. ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی

اینک پس از مروری کوتاه بر اخلاق و زیبایی‌شناسی هیوم در پی آنیم که پیوندهای وثیقی را که میان این دو موضوع وجود دارد، بر اساس عناصر مشترک آن دو مشخص کنیم. برای آغاز سخن می‌توان گفت: در نظر هیوم، اخلاق و زیبایی از الگویی مشابه پیروی می‌کنند و منشاء یکسان دارند و توسط ذوق دریافت می‌شوند. ذوق، فضیلت و رذیلت و زشتی و زیبایی را از طریق لذت و درد بی‌واسطه درک می‌کند. همچنین بیان شد که هیوم فضیلت و رذیلت را با صداها، رنگ‌ها و سرما و گرما مقایسه می‌کند که بر اساس فلسفه جدید، کیفیتی در اشیاء نیستند، بلکه ادراکاتی ذهنی هستند (T.3.1.1.26). علاوه بر این‌ها او زیبایی‌های طبیعی، اخلاقی و هنری را از بسیاری جهات شبیه هم می‌داند (EPM 1.9 & APP 1.13-14) که سعی می‌کنیم موارد فوق را به‌طور مفصل مورد بررسی قرار دهیم. این نکته را نیز باید اشاره کنیم، دیدگاه هیوم بر اصالت اخلاق در مقابل زیبایی‌شناسی دلالت دارد؛ او غایت و کارکرد اخلاقی را در تعیین ارزش آثار هنری تعیین کننده می‌داند. بنابراین غایت عملی و فایده، هم در کنش‌های اخلاقی و هم در زیبایی‌شناسی دارای اهمیت هستند. پس ما بررسی ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی و تشابهات آنها را از چهار جنبه پیش گفته، یعنی منشاء و معرفت‌شناسی، ویژگی‌های قوام بخش، معیار و غایت و کارکرد، آغاز می‌کنیم؛ البته به تفاوت‌های آنها نیز اشاره خواهیم کرد.

۳-۱-۱. از نظر منشاء و معرفت‌شناسی

در نظام هیوم لازمه فهم هر موضوعی، منوط به این است که به بنیادی‌ترین عناصر آن توجه کنیم؛ که در آغاز رساله عرضه شده است، یعنی تقسیم ادراکات ذهن آدمی به دو قسم انطباع و تصور. انطباعات دریافت مستقیم حواس هستند. زمانی که دریافت‌های این حواس در اندیشه ظاهر می‌شوند، تصور نام می‌گیرند. در واقع به محض اینکه درباره دریافت‌های مستقیم حواس پنجگانه به تامل پرداختیم، آنها به تصور تبدیل می‌شوند. همچنین انطباعات به دو قسم اصیل (اولیه) و تاملی (ثانویه) تقسیم می‌شوند. انطباعات اولیه توسط حواس پنجگانه به‌دست می‌آیند. انطباعات ثانویه به دو طریق حاصل می‌شوند؛ یا بدون واسطه و بوسیله انطباعات اولیه بدست می‌آیند یا به‌وسیله تصورات. مثلاً انطباع سردی که به صورت تصور در ذهن حاضر است و می‌تواند انطباع جدیدی به نام بیزاری را تولید کند. انطباعات تاملی نیز به دو نوع آرام (Calm) و تند (Violent) تقسیم می‌شوند احساس زیبایی و زشتی که از لذت حاصل از مشاهده کنش‌ها، اعمال و آثار طبیعی و هنری بدست می‌آید، انطباع آرام هستند. دوست داشتن، تنفر، غم و شادی که همان انفعالات، عواطف و هیجانات ما هستند، (T.2.1-3.1) انطباع تند نامیده می‌شوند. پس اخلاق و زیبایی‌شناسی انطباعات تاملی آرام هستند. هرچند هیوم بلافاصله این تقسیم‌بندی را از دقت بدور می‌داند و اضافه می‌کند شور شاعرانه و موسیقی تا درجات بسیار بالا (تند) صعود می‌کنند اما انفعال دیگری ممکن است به احساسی لطیف و ظریف (آرام) تنزل یابد که ادراک ناپذیر شود (ibid). در دیدگاه هیوم انطباعات آرام آن قدر ظریف هستند که گاهی به مرز ادراک ناپذیری نزدیک می‌شوند و گاهی آن قدر از هیجانات و

انفعالات متفاوتند که با عقل اشتباه گرفته می‌شوند. در هر صورت مطالب فوق یک ساحت از ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی و هم‌جنس بودن آنها را نشان می‌دهد.

وی همچنین در جلد سوم رساله می‌گوید: قبلا نشان دادیم که چیزی جز ادراک در ذهن وجود ندارد.^{۱۰} این ادراکات به دو بخش انطباعات و تصورات تقسیم می‌شوند. حال هیوم سوال می‌کند کدام یک از این دو، منشأ تمایز فضیلت و رذیلت‌اند؟ (T.3.1.3.6) و پس از بررسی مفصل نتیجه می‌گیرد که فضیلت از مجرای انطباعات قابل دریافت است و در واقع اخلاقیات بیشتر احساس می‌شوند تا مورد داوری و حکم قرار گیرند انطباعاتی هم که منشأ خیر و شر (فضیلت و رذیلت) هستند، عبارت از لذت و رنج‌اند (-17: *ibid*). پس در نظر وی برای تشخیص اینکه کدام منش در خور تحسین است و کدام یک شایسته تقیح، و به عبارتی فضیلت و رذیلت کدامند؟ باید دید کدام یک رضایت و لذت و کدامین اش ناخشنودی و درد ایجاد می‌کنند. او در ادامه تاکید می‌کند که داوری ما در همه اقسام زیبایی، ذائقه‌ها و حسیات چنین است (T.3.1.2.3). کنت مریل نکات اشتراک داوری اخلاقی و زیبایی‌شناختی را در این می‌داند که در ذوق و عاطفه ریشه دارند و قابل فروکاستن به احساس‌های دلخواهی نیستند. تنها تفاوت‌شان در این است که داوری‌های اخلاقی بایستی بی‌غرض باشند (Merrill, 2008: 204) کاستلو در مقاله‌ای نظر چند مفسر را نیز در این باره آورده که: برینیوس معتقد است هر دو قسم داوری «بدون در نظر داشتن و ارجاع به امیال خود آدمی» شکل می‌گیرند. ماترئیل نیز معتقد است تنها تفاوت میان آنها این است که «فضیلت به طریقی ما را خوش می‌آید و زیبایی به طریقی دیگر». همچنین او در جایی دیگر می‌نویسد که «مرزها میان اخلاق و ذوق در هم فرو می‌ریزند، به نحوی که شعر خوب، خانه راحت، فعلی خوب و انسانی فضیلت‌مند همگی تحت چتر خوشایندی، از مجرای آشنایی (Acquaintance) قرار دارند. به تعبیر تاونسند: «زیبایی و نقص اخلاقی و زیبایی‌شناسی مبنایی مشابه با آموزگانه‌گان (هم ریشه‌ها) خود در عاطفه دارند و هر دو بر لذت و رنج مبتنی هستند (Costelloe, 2004: 110) بنابراین، از همین مشاها و تقسیم بندی‌های بنیادی هیوم در خصوص ادراکات، می‌توان نشانه‌هایی از ارتباط و نسبت میان اخلاق و زیبایی‌شناسی و ابتناء هر دو بر ذوق و لذت و درد حاصله را مشاهده نمود.

۳-۱-۲. پیوند دو سویه انطباعات و تصورات

اکنون که از عناصر اساسی فلسفه هیوم و انطباعات و تصور سخن به میان آمد یکی از موارد مهم ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی او رخ می‌نماید که از آن به پیوند دو سویه انطباعات و تصورات تعبیر می‌شود. می‌دانیم زیبایی در آثار هیوم انواعی دارد که زیبایی فیزیکی اشخاص و زیبایی اعمال انسانی از آن جمله‌اند. ذات اصلی و مشخص کننده این دو نیز لذت است. هیوم اعتقاد دارد اگر زیبایی جسمی به خود آدمی مربوط باشد، لذت و خرسندی حاصل از آن به غرور و عکس آن به تواضع تبدیل می‌شود (T.2.1.1.3). او ادامه می‌دهد: غرور و تواضع به عنوان انطباعاتی بسیط، غیر قابل تعریف هستند و فقط می‌توان خصوصیات آنها را ذکر و احصاء نمود؛ حال این غرور می‌تواند از یک طرف از زیبایی‌های جسمی و دارایی‌ها ناشی شود و از طرف دیگر، از فضیلت و اعمال شایسته حاصل آید، البته در صورتی که به خود و نفس انسان منسوب

شود. اگر امر خوب و زیبا در ارتباط با خود در نظر گرفته شوند، باعث ایجاد انفعال غرور می‌شوند، یعنی شخص از زیبایی جسمی خود، سرزمین، نسب خانوادگی، ثروت، درایت، چابکی، شعور و سایر فضایل و مهارت‌های خود انفعال غرور را در می‌یابد و نقطه مقابل آنها موجب بوجود آمدن تواضع می‌شود (T.2.1.5&8)^{۱۱} از این امر نتیجه گرفته می‌شود که وقتی معلول آنها، یعنی انطباع غرور، یکی باشد علل آنها نیز از یک جنس خواهند بود پس زیبایی‌های طبیعی و هنری و اخلاقی از یک جنس هستند.

در اینجا لازم است به‌طور خلاصه اشاره کنم گرچه هیوم اخلاق را وابسته به ذوق و احساس می‌داند اما چنین نیست که عقل در این امر نقشی نداشته باشد؛ بلکه معتقد است عقل با مقایسه، نشان دادن صدق و کذب، کشف بی‌کمی و زیاد امور طبیعت و راهنمایی از طریق شرایط و روابطی از پیش شناخته شده و مفروض برای کشف روابط ناشناخته و جدید، فعال است. یعنی وجود تامل و عقل‌ورزی را برای شکل گرفتن فضیلت و ردیلت ضروری است به عنوان مثال هیوم می‌گوید: در مورد قتل، ما هر قدر این عمل را بررسی کنیم، چیزی به نام ردیلت در آن پیدا نمی‌کنیم فقط تعدادی انفعالات، رانه‌ها، خواسته‌ها و تفکرها را می‌یابیم. اما وقتی تامل و درونگری به سوی قلب و متوجه شده و با آن همراه می‌شود، احساس تحسین و تقبیح بوجود می‌آید (T 3.1.1.26). در واقع بدون همکاری حس و عقل، تشخیص خیر و شر و فضیلت و ردیلت ممکن نیست. گرچه درک اولیه توسط حس، و لذت بی‌واسطه انجام می‌گیرد و عقل خادم و برده انفعالات است.^{۱۲}

۳-۲. از نظر ویژگی‌های قوام بخش (لذت قوام بخش زیبایی)

اگرچه فایده‌مندی یکی از مبانی اخلاق و زیبایی‌شناسی هیوم است، اما همیشه و در همه جا نشانی از فایده‌مندی در میان نبوده و موضوع دیگری که در نظریات هیوم به صورت برجسته رخ می‌نماید، زیبایی است. چنانچه در ذیل شماره ۲ همین مقاله مطرح کردیم، زیبایی در اندیشه هیوم منوط به احساس لذت است و هر آنچه موجب لذت شود، زیباست. به تعبیر تیلور، ذات فضیلت و زیبایی لذت است. (Taylor, 276: 2008) اگر ما تصور و درکی از لذت نداشتیم نمی‌توانستیم از زیبایی سخن بگوییم بنابراین لذت قوام‌بخش و بوجود آورنده این زیبایی‌ها برای انسان است. به‌طور کلی زیبایی در آثار هیوم انواعی دارد که می‌توان آنها را در چهار دسته طبقه بندی نمود:

- ۱- زیبایی طبیعی
- ۲- زیبایی فیزیکی اشخاص
- ۳- زیبایی کارهای هنری و دست‌ساز
- ۴- زیبایی اعمال انسانی^{۱۳}

هیوم می‌گوید از طریق همه اقسام زیبایی، لذت، سرور و رضایتی خاص به انسان دست می‌دهد، همچنان که زشتی در موجودات، اعم از جاندار غیرجاندار، موجب رنج است^{۱۴} (T.2.1.8 1). واضح است که در اینجا منظور از زیبایی‌های بی‌جان، زیبایی‌های طبیعی و آثار هنری و مصنوع بشر است که قراین این سخن در فقراتی از آثار دیگر هیوم نیز آمده است. حال تعدادی از این زیبایی‌ها را بررسی می‌کنیم.

اگرچه گفتیم فایده‌مندی یکی از ارکان اخلاق هیوم است اما گاهی زیبایی و فایده یکی می‌شوند و گویی او فایده و کارایی را مترادف زیبایی می‌داند چنانچه در فقره (T.2.2.5.19) آمده، راحتی خانه نوعی زیبایی است؛ و با در/اصول/اخلاق پس از احصای چند مورد از چیزهایی که زیبایی‌شان، از کارآمدی و فایده آنها برمی‌خیزد، می‌گوید: فایده‌مندی و زیانمندی اگرچه به تنهایی مشخص نمی‌کنند چه چیزی زیبا و یا زشت است اما بخش مهمی از زیبایی بدن‌ها وابسته است (EPM.6.24). پس چنان که گفتیم فایده یک امر زیباساز است. با این وجود گاهی این دو نیز به صورت جداگانه طرح شده‌اند و برخی مفسران مقوله زیبایی را یکسره و بدون توجه به مقوله فایده تفسیر کرده‌اند. مثلاً جیمز شلی در مدخل هاچسون و هیوم، که برای *دانشنامه زیبایی‌شناسی* نگاشته است، اساساً هیچ اشاره‌ای به سود و فایده ندارد و زیبایی در تفکر هیوم را به نحوی کاملاً ساجکتیویستی، و صرفاً با تکیه بر مفهوم ذوق، تفسیر می‌کند (شلی، ۱۳۹۱). این تفسیر با ذکر فقرات فوق مبنی بر تطابق زیبایی و فایده‌مندی موجه می‌نماید. افزون بر این، هر دو (اخلاق و زیبایی‌شناسی) توسط ذوق درک می‌شوند و ذوق نیز قوه‌ای است که زیبایی‌ها را درک می‌کند.

همچنین در اندیشه هیوم شواهدی مهم دایر بر وجود زیبایی بدون توجه به فایده آن، آمده است که در ذیل ذکر می‌شوند و همه آن زیبایی‌ها با حس لذت قوام یافته و معنی پیدا می‌کنند در نظر هیوم ظرافت ذوق به عنوان یکی از فضیلت‌ها مطرح است که پالوده‌ترین، ثابت‌ترین و پاک‌ترین شادی‌ها را ارزانی می‌کند (EPM.7.28). کسانی مثل شاعران که دارای چنین ذوق ظریفی هستند و می‌توانند احساسات والا را به جنبش در آورند، شایسته توجه‌اند و همین خصلت‌های کمیاب، آنها را از هم‌عصران خود برتر می‌سازد، نظیر برتری که ورژیل در مقابل امپراطور آگستوس دارد درحالی‌که ورژیل هیچ کدام از فضایل امپراطور را ندارد و فقط دارای نبوغ شاعرانه است (ibid.27). هیوم در فقرات متوالی به اموری اشاره می‌کند که مورد تحسین بوده و لذت‌بخش هستند، اما نه تنها هیچ فایده‌ای بر آنها مترتب نیست بلکه برای صاحبش زیان هم دارند. مثلاً اگر کسی را در نظر آوریم که زیاده از حد نیکوکار و خیر است و در بذل خیر به جامعه زیاده روی می‌کند و یا فردی بیش از حد بی‌باک و بی‌اعتنا به مال دنیاست در عین اینکه آنها را سرزنش می‌کنیم، در عمق دل‌مان تحسینی نیز نثارشان می‌نماییم (ibid. 22). پس، نتیجه می‌گیریم اگر تحسین و سرزنش ما ناشی از فایده بود، این تحسین نباید اتفاق نمی‌افتاد؛ لذا فایده تنها ملاک قضاوت ما نیست؛ یا عشق‌های آنری چهارم در خلال جنگ‌های اتحاد به ایده‌ال‌ها و منافع او صدمه زده، اما همین عشق ورزی‌ها، او را الگو و محبوب عشاق نموده است (ibid. 23)؛ همچنین شجاعت‌های افراطی شارل دوازدهم پادشاه سوئد با وجود ویرانی‌های بسیار در کشورش و منطقه، مورد ترغیب قرار گرفته و بر عظمتش افزوده است (ibid; 24). شاهد دیگر را هیوم چنین ذکر می‌کند که زراعت، اختراع یونانیان است و بسیار نافع. اما آنان درباره پیروزی‌های نیروی دریایی خود بر ایرانیان بیشتر شعر می‌سرایند و بر آن افتخار می‌کنند، گرچه دستاوردهای جنگ در مقایسه با کشاورزی آنها بسیار اندک بوده و فایده کمتری دارد. (ibid. 25) پس فایده تنها علت فضیلت نیست. و دلپذیری و لذت این اعمال غیر از فایده است این مثال او نیز دقیقاً همان نکته را تصدیق می‌کند

آن بخش از شایستگی خیرخواهی که از فایده‌مندی آن و از جهت‌گیری آن به سود خیر بشریت برمی‌خیزد، پیش‌تر شرح و توضیح داده شد، و بدون تردید منشأ بخش قابل توجهی از اعتبار و احترامی است، که به این شکل عام و همه‌گیر، در حق آن روا داشته می‌شود. اما این هم هست که خود نرمی و لطافت این احساس، مهر و آمیختگی دلاویز آن، اظهارات صمیمی آن، توجهات ظریف آن، و آنچه که از اعتماد و احترام متقابل جاری می‌شود، و باعث دلبستگی گرمی از نوع عشق و دوستی می‌گردد، من تأکید می‌کنم می‌توان چنین انگاشت، که چنین احساساتی به خودی خود دل‌انگیز است (EPM.7.19).

هیوم پس از تبیین علی‌چنین زیبایی‌ها و فضایی، که لذت‌بخش هستند مجدداً اضافه می‌کند، قسمتی از زیبایی‌ها نیز وجود دارند که تبیین علت آنها ناممکن است و در آنها چیزی رازآلود و یک موضوع ناشناخته و یک «نمی‌دانی» وجود دارد که قابل تبیین نیست و باید آن را به «شهادت کور، اما مطمئن ذوق و حواس» سپرد (EPM.8.13). این‌ها نیز جزوی از واقعیت اخلاق هستند. و قوام همه این زیبایی‌ها به خاطر دلپذیری و لذتی است که ما از آنها بدست می‌آوریم و بدون لذت مفهومی از زیبایی نخواهیم داشت.

۳-۲. از نظر معیار

معیار اخلاق و زیبایی‌شناسی هیوم نیز همواره محل بحث‌های فراوان بوده است. چنانکه در خلاصه اخلاق در همین مقاله مشاهده کردیم، طبیعت انسانی و همدلی نقشی بسیار مهم در نظریه او ایفا می‌کند و به عنوان معیار اخلاق و قوانین آن مطرح است. ما فضایل اخلاقی را از طریق همدلی درک می‌کنیم، حتی اگر این فضیلت‌ها با خود شخص ارتباطی نداشته و برای دیگران خوش‌آیند یا مفید باشد؛ و یا آن فضیلت در دشمن وجود داشته باشد. حال برای حفظ پیوند میان اخلاق و زیبایی‌شناسی، که هیوم فراوان ادعا می‌کند از یک جنس هستند، لازم است در زیبایی‌شناسی نیز همدلی وجود داشته باشد. لذا باید دید که آیا این موضوع در زیبایی‌شناسی قابل مشاهده است یا نه؟ در قسمت عناصر اصلی زیبایی‌شناسی، بر اساس بخش سوم کتاب سوم رساله، ذکر نمودیم که درک ما از زیبایی تا حد زیادی بر اصل همدلی مبتنا دارد؛ و به تعبیر هیوم، راحتی یک خانه، حاصل خیزی یک زمین، قوت یک اسب و ... زیبایی‌های اصلی این چیزهای مختلف را تشکیل می‌دهند که از طریق عنصر همدلی درک می‌شوند. البته گراسیک عقیده دارد اثبات اینکه در هنرهای زیبا اکثر احکام ذوقی شامل عنصر همدلی باشند، تا حدودی سخت است؛ اما در ادامه مطلب اشاره می‌کند سودمندی در زیبایی‌های هنری و طبیعی و سایر مصادیق زیبایی، وجود همدلی در هنرهای زیبا را نیز اثبات می‌کند (گراسیک، ۱۳۸۷: ۵۳). به نظر می‌رسد نظر این مفسر نیز به فقره (T.3.3.1.8) ناظر باشد که پیش از این ذکرش رفت. هیوم در فقره فوق بر اهمیت همدلی در درک زیبایی صحه می‌گذارد. پس، همدلی راه دریافت زیبایی‌های اخلاقی و زیبایی‌شناختی است.

۳-۲-۲. علاوه بر همدلی هیوم در معیار ذوق و زیبایی‌شناسی از «داور راستین» و یا «منتقد واقعی» نام می‌برد که فردی است در درک زیبایی سرآمد. همچنانکه در ذیل شماره ۲ همین مقاله دیدیم، این داوران با پنج عامل ذوق لطیف، حس قوی، تمرین و ممارست، مقایسه و خودداری از پیش داوری به این مرتبه می‌رسند. به همین قیاس باید دید که آیا در اخلاق نیز امری متناظر با آن وجود دارد یا نه؟ سخن

هیوم در این باب اگرچه به اندازه زیبایی‌شناسی مشهور نشده است ولی او در اخلاق نیز از «منتقد خوب اخلاقی» یا «متخصص اخلاقی» سخن به میان می‌آورد. تیموتی کاستلو طی بحث مفصلی در کتاب *زیبایی‌شناسی و اخلاق در فلسفه دیوید هیوم* با ذکر شواهد مختلف از وجود انسان‌های با فضیلت در تاریخ می‌گوید: همانطور که در معیار *ذوق*، منتقدان و داوران راستین وجود داشتند درست به همان صورت، در بحث اخلاق نیز متخصص اخلاقی وجود دارد؛ در آنجا نظر داور راستین، برای تشخیص زیبایی و خواست ذوق، معیار و ملاک بود، متخصص اخلاقی نیز به عنوان شخصی ایده‌آل نشان می‌دهد که شخص باید چطور رفتار کند تا از نظر اخلاقی فردی خوب و با فضیلت باشد (Costelloe, 2007: 32-36) همین نویسنده در اثری دیگر می‌نویسد در هر دو قسم (زیبایی‌شناسی و اخلاق) معیارهایی کلی وجود دارند و نیز توانایی افراد برای تامل بر آن موارد و اصلاح داورهای خطاآلود را پیش‌فرض می‌گیرند به این دلیل است که با اندکی کوشش می‌توان در فلسفه اخلاق هیوم مبحثی را یافت که با «داوری راستین» درباره معیار *ذوق* قابل مقایسه است. اتکینسون نیز در این باب آورده: هیوم کوشیده است تا مفهوم «داوری راستین» را با عنوان «منتقد خوب» در اخلاق نیز عرضه بدارد، اما، به جز یک ارجاع به انسان واجد خلق و خوی معتدل (A man of Temper) در این باب کار دیگری انجام نمی‌دهد (Costelloe, 2004: 110-111) منظور این مفسر، فقره‌ای مهم در جلد سوم رساله است که هیوم در آنجا درباره تفاوت‌های لذت حاصل از زیبایی اخلاقی با انواع لذت‌های دیگر می‌گوید

انسان سرد و گرم چشیده و دارای قوه تشخیص می‌تواند خود را از این توهمات حفظ کند. به همین نحو، هرچند یقینی است که یک صدای موسیقایی چیزی نیست جز صدایی که به طور طبیعی نوع خاصی از لذت را به بار می‌آورد؛ با این حال آگاهی از این حقیقت برای آدمی دشوار است که صدای دشمن نیز مطبوع و یا موسیقایی است. اما کسی که گوش ورزیده‌ای دارد و بر خویش فرمانرواست، می‌تواند این احساسات را از هم جدا کند و هرآن چیزی را که تحسین پذیر است، تحسین کند (T.3.1.2.4).

درست است که فقره فوق در رساله از نظر صراحت منفرد است و هیوم فقط در آنجا به کسی که سرد و گرم کشیده است (تجربه و تمرین دارد) و دارای حس و طبع قوی است و بر خود فرمانرواست (ذوق لطیف دارد و از پیش داور بری است) اشاره می‌کند که با «داور راستین» معیار *ذوق* متناظر است اما بر خلاف نظر اتکینسون این تنها شاهد در آثار هیوم نیست؛ اگر نگاهی تحلیلی به پژوهش دوم بخش‌های پنجم، ششم و هفتم چهارم بیاندازیم چهره کامل اخلاقی را که به نقد رفتارهای نادرست می‌پردازد، مشاهده خواهیم کرد. همچنین، در پایان همین اثر و «یک گفتگو» (a dialogue) شواهد این امر وجود دارد؛ هیوم در آنجا رسوم و اصول اخلاقی جوامع مختلف را در قالب داستانی جذاب، موسوم به داستان مردم فورلی، به بوته نقد و چالش می‌کشد؛ و به نظر هورسته‌هاوس، در پی وضع معیاری است که کما بیش با «منتقد» و «داور راستین» زیبایی‌شناسی شباهت دارد (راتلیج، ۱۳۹۵: ۳۶۳). هیوم در آنجا ضمن اشاره به تنوع فرهنگی و تفاوت‌های اخلاقی در میان جوامع، اعتقاد دارد یونانیان باستان، پسر بازی و فرانسویان معاصر دوئل را با توسل به دلایلی یکسان و اصولی نظیر دوستی، شرافت و وفاداری تبیین می‌کنند. پس

روشن است که این اختلافات، ظاهری است و آنچه به عنوان زیر نهاد و اصول نخستین مطرح هست، یکسانند؛ این اصول، پایه‌های اخلاق بشر را مستدل می‌کنند. (همان: ۳۶۴) «منتقد خوب اخلاقی» باید این ریشه‌ها را تشخیص دهد. بر اساس آنچه در قسمت اخلاق آمده، او به اعمال و رفتارها می‌نگرد و فضایل را بر اساس فایده‌مند بودن یا خوش‌آیند بودنشان برای خود یا دیگران تشخیص می‌دهد. این منتقد اخلاق باید تجربه وسیع داشته و سفرها کرده باشد، با عقل سالم در مورد رفتارها قضاوت کند نه بر اساس خرافه و دین نادرست؛ همچنین از لذت، تلقی صحیح داشته باشد و در کمال آرامش و صداقت رفتارهای بشر را بازنگری کند (همان، همان). پس می‌بینیم که این اوصاف، با توصیف‌های «داور راستین» در زیبایی‌شناسی شبیه است. بنابراین معیار نیز از جمله مباحثی است که اخلاق و زیبایی‌شناسی در آن اشتراکات زیادی دارند.

۳-۳. از نظر کارکرد و غایت

برای وضوح بیشتر، بهتر است بحث غایت و کارکرد در اخلاق و زیبایی‌شناسی را در دو بخش مورد بررسی قرار دهیم.

۳-۳-۱. اصالت اخلاق

به لحاظ تاریخی، انتظار کارکرد اخلاقی از هنر، و ترسیم غایتی مهم‌تر از زیبایی و ایجاد لذت صرف برای آن، دیدگاهی پرنفوذ بوده است که در قرون اخیر در قالب سه دیدگاه اصلی انسجام یافته است: ۱- اصالت اخلاق ۲- اصالت زیبایی‌شناسی ۳- خودآیینی (autnomism). بر طبق دیدگاه نخست، هنرهایی که جنبه اخلاقی نداشته باشند یا موجب اخلاق در تربیت و رفتار انسان‌ها شوند، باید طرد و یا سانسور شوند. بسیاری، ریشه این دیدگاه را در فلسفه افلاطون می‌دانند که با کتاب هنر چیست تولستوی در قرن بیستم به اوج رسید. اصالت زیبایی‌شناسی نقطه مقابل این نظر است و برای هنر همین را بسند می‌داند که زیبایی به بار آورد. حتی بر طبق برخی از تقریرهای این رویکرد، اخلاق مختص انسان‌های ضعیف است و انسان‌های رشد یافته نیازی به آن ندارند؛ مدافع بزرگ و نامی این دیدگاه، نیچه است. خودآیینی نیز دیدگاهی است که برای هریک از این دو حوزه، جایگاه جداگانه و مستقل قایل است، اما اعتقاد دارد که ممکن است در مواردی این دو با هم ارتباط و تاثیر و تاجر داشته باشند. البته تعاریف فوق بسیار کلی بوده و هر یک از این دیدگاه‌ها زیرشاخه‌هایی نیز دارند. پس از این مقدمه کوتاه لازم است اشاره کنم که شواهدی قوی از اصالت اخلاق در اندیشه هیوم وجود دارد. امروزه نیز صاحب‌نظران در نقل قول‌های مصطلح، او را آغاز کننده جدی این دیدگاه می‌دانند. فقره‌ای در *درباره معیار ذوق* آمده است که مفسران آن را مهم‌ترین شواهد دال بر ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی و اصالت اخلاق از نظر هیوم ذکر می‌کنند. بر اساس این فقره، اثر هنری، اگر اصول اخلاق را نادیده بینگارد، مذموم است

اما اگر مفاهیم اخلاق و برزندگی از عصری به عصر دیگر تغییر یابد و در چنین شرایطی شاعری به توصیف وی عاری از خصوصیات واقعی نکوهش و سرزنش باشد، شعر این شاعر از ریخت و شکل می‌افتد و بدهیئت می‌شود. من نه می‌توانم، و نه شایسته است که، بدین احساسات راه

یابیم؛ با این که ممکن است شاعر را در شرح آداب و رسوم عصرش موجه بدانم، اما هرگز نمی‌توانم از شعر او لذت ببرم. فقدان انسانیت و شرافت در شخصیت‌هایی که برخی از شاعران باستان، حتی برخی مواقع هومر و تراژدی‌نویسان بزرگ یونان، ترسیم می‌کنند، چنان چشمگیر است که سخت از ارزش آثار باشکوه آنها می‌کاهد و نویسندگان نو را بر آنها برتری می‌بخشد. ما عنایتی به بخت و احساسات این قهرمانان پرخاشجو نداریم و از در آمیختن حدود خیر و رذیلت ناخشنود می‌شویم. هر چقدر هم که چشم بر تعصبات نویسنده فرو بندیم، نمی‌توانیم به احساسات او راه یابیم، یا به شخصیت‌هایی دلبستگی داشته باشیم که آشکارا آنها را مذموم می‌دانیم (هیوم، ۱۳۸۸: ۳۹).

همانطور که متن گویاست غالب مفسران از فقره مذکور اصالت اخلاق و کارکرد اخلاقی هنر را برداشت می‌کنند. به نظر نگارندگان نیز در وجود این امر نمی‌توان تردید نمود، اگرچه معدود کسانی چون دادلز و بیک‌نل معتقدند هیوم برعکس نظر گات و بسیاری دیگر، به اصالت اخلاق قائل نیست؛ یا دست کم در معنای امروزی و معاصر نمی‌توان او را معتقد به اصالت اخلاق دانست (Dadlez and Bicknell, 2013: 330). البته این نویسندگان دیدگاه و تفسیری خاص از اصالت اخلاق دارند، در عین اینکه همین نظر نیز نشان می‌دهد گات - از بزرگترین و مشهورترین صاحب‌نظران معاصر در مبحث ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی - و بسیاری دیگر به وجود اصالت اخلاق در هیوم معتقدند. یا در همین راستا، گوتر می‌گوید: «[هیوم] نظریه ذوق خود را از نگرش کلی به اخلاقیات استنتاج کرده است» (گوتر، ۱۳۹۵: ۱۹). گراسیک نیز می‌گوید: اکثر مباحث زیبایی‌شناختی هیوم صرفاً بیانی از نظریه اخلاقی اوست (گراسیک، ۱۳۸۸: ۲۳) دیکی معتقد است که هیوم میان اخلاق و خود آثار هنری پیوند برقرار می‌کند. به زعم وی، هیوم در درباره معیار ذوق به تفصیل (و بلکه به افراط) می‌کوشد تا نشان دهد بازنمایی بی‌اخلاقی [موجود در اثر هنری] بدون داشتن دیدگاه اخلاقی مناسب، ناپسند است و برای کار هنری، نقص تلقی می‌شود. پس از نظر هیوم، هنر می‌تواند همان قدر که به لحاظ زیبایی‌شناختی، معیوب باشد، از نظر اخلاقی نیز چنین باشد، و هر چند که نقص اخلاقی در زشتی یا زیبایی اثر هنری نقشی تام ندارد، اما یقیناً ارزش آن را کاهش می‌دهد. (Costelloe, 2004: 111) تاونسد نیز در معرفت‌شناسی به تقدم تحلیلی زیبایی‌شناسی بر اخلاق قایل است زیرا هنر شامل تخیل است و تخیل نیز در ارتباط میان تصورات و انطباعات انسان ضروری است اما همچنان اهمیت از آن اخلاق است (Townsend, 2001: 8) پس او نیز اصالت را به اخلاق می‌دهد. ذکر موارد فوق و حجم مطالب اخلاقی در نوشته‌های هیوم، تاکیدش بر جایگاه اخلاق در طرح فلسفی خود، حتی عنوان فرعی مهمترین کتابش (رساله) که در مورد اخلاق است، و اینکه او در آواخر عمر، در زندگی‌نامه خود نوشتش، اصول اخلاق را بهترین اثر خود ذکر می‌کند، نشان می‌دهند که اخلاق در نظر او جایگاهی بس رفیع دارد و علوم دیگر از جمله زیبایی‌شناسی باید در خدمت آن و به تعبیری کنیزک اخلاق باشند.

۳-۳-۲. اصالت فایده

علاوه بر اصالت اخلاق، فایده به عنوان یک غایت عملی و پدیده‌ای مطلوب بشر، هم در اخلاق و هم در زیبایی‌شناسی هیوم فراوان مورد اشاره هیوم قرار گرفته است. بخش زیادی از زیبایی‌ها و امدار فایده بوده و چون مفیدند، زیبا می‌نمایند. در واقع فایده امری زیباساز است و انسان بدین واسطه از طریق فایده لذت حاصل می‌کند. مثلاً زیباتر دانستن سرستون‌های برآمده و پهن به دلیل القاء حس امنیت، سلامت اندام آدمی، دماغه پهن کشتی و ... از این جمله اند. مئکی، از مفسران معروف هیوم نیز معتقد است نشأت گرفتن زیبایی از فایده در هیوم قابل استخراج است. «ما چیزهایی را زیبا می‌یابیم که مفید هستند و یا بر ایجاد لذت در مالک خود تمایل دارند. در نتیجه، زیبا یافتن آنها یعنی به اشتراک گذاشتن لذت مالک از طریق همدلی» (Mackie, 1980: 120). در آثار هیوم تکرار یک مطلب در قالب‌های مختلف و حتی مشابه فراوان اتفاق می‌افتد. این امر در خصوص شواهد فایده‌گرایی نیز صادق است. یکی از صریح‌ترین عبارات هیوم دال بر اهمیت فایده از این قرار است: «بنابراین، لذت و رنج صرفاً نتایج ضروری زیبایی و زشتی نیستند، بلکه ذات اساسی آن‌ها را تشکیل می‌دهند. در واقع، اگر بدین نکته توجه کنیم که بخش بزرگی از زیبایی‌ای که در حیوانات و سایر اشیاء مورد تحسین قرار می‌دهیم، از تصور نفع و فایده مشتق می‌شود، از بابت تصدیق عقیده اخیر، دچار تشویش نخواهیم شد» (T.2.1.8.2). همچنین هیوم در تبیین لذت انسان از خانه‌ای زیبا که متعلق به شخصی دیگر است، می‌گوید «زیبایی آن اشیاء تا حد زیادی از فایده‌مندی‌شان و تناسب‌شان با هدفی ناشی می‌شود که برای آن هدف در نظر گرفته شده‌اند.» (T.2.2.5.17) این عبارت او نیز موید همین معناست: «بخش اصلی زیبایی شخصی عبارت است از چهره و ظاهر سالم و مغرور، و چنان ساختاری، از استحکام و کارایی حکایت دارد» (ibid.20). عبارات هیوم در کتاب سوم رساله صریح‌تر است: «غالب کارهای هنری متناسب با تناسب‌شان با استفاده آدمی، زیبا دانسته می‌شوند، و حتی بسیاری از ساخته‌های طبیعت نیز زیبایی خود را از این منشأ کسب می‌کنند. غالب مواقع، [تعايير] «دلپذیر» و «زیبا» کیفیتی مطلق نیستند، بلکه نسبی‌اند و از طریق چیزی جز توانایی‌شان برای ایجاد غایتی مطبوع، آدمی را خرسند نمی‌سازند» (T.3.3.1.8). هیوم تقریباً همین مضامین را در بخش دوم فصل ششم پژوهش دوم در فقرات ۲۴-۲۸ تکرار می‌کند.

هیوم همچنین در پژوهش دوم نیز فقره‌ای در این ارتباط دارد و فضیلت‌های اجتماعی را ناشی از مفیدبودن آنها می‌داند و اضافه می‌کند هستند چیزهایی که بی‌تناسب و ناساز هستند اما چون دارای فایده‌اند مورد ستایش قرار می‌گیرند و از این رو زیبا می‌نمایند؛ مثلاً دماغه پهن و عرصه برجسته یک کشتی به سبب کارایی‌اش در نگاه یک ملوان خبیر بسیار زیباست، (EPM.5.1) ولو آن‌که با زیبایی مرسوم و مشهور در میان عامه ناسازگار است و بدقواره و بی‌تناسب به نظر می‌آید. حال که در اشیاء چنین است، رفتار شخصی که برای جامعه ضرر دارد به طریق اولی مورد نکوهش بوده (ibid) و ردیلت و نازیبا است. همچنین، به این فقره توجه کنید

به نظر این‌طور می‌رسد که هرگز هیچ خصلتی به توسط هیچ کس هم‌چون یک فضیلت یا یک ارزش اخلاقی پیشنهاد نشده، مگر به یمن مفید بودن یا دلپذیر بودنش، برای خود آن کس یا برای دیگران... . اصلاً چه معنایی دارد که یک منش خوب یا یک کنش خوب را بستاییم، درحالی که مدعی این هستیم که خوب است برای هیچ؟ (EPM. D.37).

پس با تحلیل مطالب فوق ارتباط و اشتراک اخلاق و زیبایی‌شناسی در موضوع فایده‌مندی روشن می‌شود و اغلب هر دو مبحث از نظر هیوم با فایده معنی پیدا کرده و با آن عجین هستند.

۴. تفاوت‌های اخلاق با زیبایی‌شناسی

تا به حال از شباهت‌های اخلاق و زیبایی‌شناسی به قدر بسنده سخن به میان آمد اما چنین نیست که آن دو عین هم باشند. هیوم به تمایزها میان انواع لذت و زیبایی آگاه هست و می‌گوید: یک موسیقی خوب و یک لیوان شراب به یک اندازه لذت به بار می‌آورند اما آیا می‌توان گفت شراب دارای هارمونی، و موسیقی خوش طعم است؟ (T.3.1.2.4) بدیهی است جواب منفی است. او ادامه می‌دهد به همین طریق، یک جماد، یک منظره (به مثابه زیبایی هنری) و عاطفه و منش (به مثابه زیبایی اخلاقی) در ما رضایت ایجاد می‌کند، اما انسان سرد و گرم کشیده به تفاوت‌های آنها آگاه هست.

هیوم با طرح مثال‌هایی از جمله اطلاق قتل، به یک عمل انسان و مقایسه آن با از میان رفتن بلوط پیر توسط درخت جوان، می‌گوید در هر دو مورد نسبت‌ها یکسان هستند، یعنی هم درخت بلوط جوان و هم فرد قاتل، موجودی دیگر را از میان برمی‌دارند ولی عمل انسان قتل محسوب می‌شود اما کار درخت بلوط جوان نه. همچنین عمل خاصی (زنا با محارم) در انسان امری غیر اخلاقی است اما در حیوانات چنین نیست (T.3 1.1.24) بنابراین، از نظر هیوم، عواملی فارغ از نسبت‌ها در کار است تا امری را اخلاقی یا غیراخلاقی گرداند. که عبارت از حس درونی و احساس اخلاقی به دستگیری عقل است در پژوهش دوم، هیوم این نکته را به این بیان ابراز می‌دارد که اوصاف و کنش‌های آدمی به این دلیل مشمول داوری اخلاقی قرار می‌گیرند که به «موجودات متفکر عقلانی» منتسب‌اند در حالی که، مثلاً، زیبایی یک عروسک و اشیاء بی‌جان، هر قدر هم والا باشد، تحسین، احترام و اطلاق فضیلت‌مندی ما را بدان‌ها برنمی‌انگیزد. (EPM.5.1.n1)

تاونسنده نیز به فرق دیگر میان این دو اشاره کرده و می‌گوید: احکام اخلاقی منشاء عمل هستند اما احکام زیبایی‌شناختی چنین نیستند و نمی‌توانند انسان را به انجام عمل وادارند (Townsend, 2001: 139) کوهن نیز می‌گوید: «در نظریه اخلاقی هیوم فقط به احساس‌های شخص منفرد، یعنی ناظر بی‌طرف، تأکید می‌شود، درحالی که در نظریه ذوق، هیوم معتقد است که معیار ذوق با راستی‌آزمایی داوری‌های راستین پیوند دارد، و از این رو نیازمند وجود بیش از یک شخص است.» کوهن اضافه می‌کند هر شخص به تنهایی می‌تواند یک ناظر بی‌طرف باشد، اما حصول داوری درست در هنرها و علوم به آن نحو برای همه فراهم نیست (Costelloe, 2004: 111). پس ملاحظه می‌کنیم در عین اینکه هیوم بر ارتباط و شباهت‌های اخلاق و زیبایی‌شناسی تأکید می‌کند اما از تفاوت‌های آنها نیز غافل نیست.

۵. تحلیل و نتیجه‌گیری

برای اینکه نوشته خود را وضوح بیشتری ببخشیم قسمت نتیجه‌گیری را در دو بخش ارایه خواهیم نمود. ۱. چنانچه گذشت ارتباط اخلاق و زیبایی‌شناسی از جنبه‌های مختلف قابل مشاهده و ره‌گیری اما به قول کاستلو یکی از ساحت‌های پژوهش نشده فلسفه هیوم است. با این وصف ما در این مقاله ارتباط میان آنها را از چهار حیث و با تکیه بر شواهد فراوان در آثار هیوم بررسی کردیم و نظر مفسران مختلف را نیز در این باره آوردیم و نشان دادیم که منشاء مشترک و دریافت توسط ذوق، معیاری همسان، غایتی همانند و قوام بخشی آنها به وسیله لذت، از ویژگی‌های یکسان اخلاق و زیبایی‌شناسی هیوم است که ارتباط نزدیک آنها را با هم نشان می‌دهد.

در خصوص عناصر تشکیل دهنده این دو و نیز غایت و کارکرد آنها تفسیری متعارف و مشهور وجود دارد که: فایده و زیبایی در اخلاق و زیبایی‌شناسی هیوم عنصری مشترکند؛ ظاهر یک چیز از فایده‌مندی آن جدا نیست. مثلاً هیوم سخن کوئیتیلیان ادیب اسپانیایی قرن اول میلادی را در رساله و پژوهش دوم ذکر کرده، که بر اساس آن، زیبایی و مفید بودن، دست در دست هم پیش می‌روند و در هم تنیده‌اند. اگرچه به نظر نگارندگان زیبایی نقشی پررنگ‌تر از آنچه تصور می‌شود در اخلاق هیوم دارد. چنانچه گذشت او راحتی، کارایی و فایده چیزهای مختلف را نوعی زیبایی می‌داند ما بر اساس شواهد موجود در آثار هیوم معتقدیم، فایده نیز برای انسان زیبا و دلپذیر است. از یک طرف هیوم بسیاری از فضایل اجتماعی را دارای نوعی زیبایی و ارجمندی می‌داند و از طرف دیگر اخلاق توسط ذوق درک می‌شود و ذوق نیز قوه تشخیص زیبایی است. انسان موجودی است که با ذوق و احساس‌هایش زندگی می‌کند و از امور زیبا متلذذ می‌شود و هنر در نظر او جایگاهی برجسته دارد. حضور زیبایی در داورى اخلاقی به این صورت است که آدمی صرفاً با فایده‌مند یافتن یک عمل نمی‌تواند در دورن خویش نسبت به آن میل و شوقی بیابد، چون چنانچه هیوم تاکید کرده فایده مفهومی پیچیده است که در آن منافع متعارض رخ می‌دهد. فایده‌مند برای چه کسی؟ لذا عمل بایستی در جامه زیبایی برای انسان عرضه بشود. طبیعت آدمی به گونه‌ای شکل گرفته است که فضیلت و رذیلت اخلاقی را با عینک زیبایی و زشتی ادراک می‌کند و این امر باعث می‌شود اقبال و ادبار آدمی از خیر و شر قدرت بیشتری داشته باشد پس نظر ما مبنی بر اهمیت زیبایی در اخلاق تائید و تقویت می‌شود.

موضوع دیگر بر اهمیت زیبایی این است که، بسیاری از امور زیبا و مورد پسند، منشا اخلاقند ولی نه تنها سودی ندارند بلکه گاهی دارای ضرر نیز هستند لذا نمی‌توان لذت بخش بودن و دلپذیری‌شان را توضیح داد؛ این موارد را فقط باید به «شهادت کور اما مطمئن ذوق و حواس» سپرد. این موارد رازآلود و توضیح ناپذیر هم قسمتی از واقعیت اخلاق هستند.

دوباره این مطلب بسیار مهم را یادآور می‌شوم که هیوم قوه درک کننده اخلاق و زیبایی‌شناسی را ذوق و احساس می‌داند ذوق نیز توانایی و قوه‌ای در طبیعت بشر است که امور زیبا را درک می‌کند. بنابراین فایده نیز در جامه زیبایی در ذوق بازتاب می‌یابد. اهمیت زیبایی در قلمرو زیبایی‌شناسی و هنر نیز واضح است و نیازی به تبیین نیست.

۲. اما موضوع دیگری که در اینجا رخ می‌نماید این است که آیا اخلاق برای هیوم اهمیت و اصالت دارد یا زیبایی‌شناسی؟ چنانکه در بخش‌های مختلف این نوشته آمد کسانی چون پیتیر جونز اصالت را به اخلاق می‌دهند او معتقد است هیچ نظریه جامعی درباره هنر یا زیبایی در رساله هیوم وجود ندارد یا در همین راستا آنچنان که گذشت، گوتر و گراسیک اخلاق هیوم را بر دیدگاه‌های زیبایی‌شناسی وی غالب می‌دانند و اگر در مقابل، کسی مثل تاونسند که زیبایی‌شناسی را اساس نظام فلسفی هیوم می‌داند و معتقد است بدون زیبایی‌شناسی فهم چارچوب‌های فلسفی هیوم دچار مشکلاتی می‌شود، نظرش بر جنبه معرفتی آن برای اخلاق است. زیبایی‌شناسی از نظر معرفتی و تحلیلی بر اخلاق تفوق دارد زیرا در تربیت و پالودگی خیال موثر است و خیال نیز برای ارتباط بسیاری از تصورات و انطباعات ما ضروری است. اما در عین حال او نیز اهمیت واقعی را به اخلاق قایل می‌شود؛ تاکید تاونسند به زیبایی‌شناسی به خاطر وضوح بخشیدن به احکام اخلاق است و در واقع نقد و زیبایی‌شناسی خادم اخلاق می‌شود. پس نگاهی عمیق به طرح فلسفی هیوم، از مقدمه کتاب اول رساله که در آن اهداف خود را بیان نموده تا آخرین نوشته‌هایش نشان می‌دهند که اخلاق برای او دارای اهمیت بسیار است. درست است که او نقد را نیز یکی از اهداف فلسفه خود می‌داند همه در خدمت اخلاق هستند؛ همچنین قلم فرسایی‌های وی در اخلاق بسیار بیشتر است چنانکه عنوان فرعی کتاب اول رساله در خصوص اخلاق است؛ کتاب سوم نیز کاملاً به اخلاق اختصاص یافته و کتاب دوم هم در باره انفعالات است که در حکم مقدمه اخلاق است. علاوه بر این او در پایان عمر خود، در زندگی‌نامه خودنوشت‌اش پژوهش در اصول اخلاق را بهترین اثر خود ذکر می‌کند که صد البته اشاره به مطالب آن دارد نه به عنوان و یا شکل اثر. همچنین در اثر درباره معیار ذوق که مهمترین نوشته او در باره زیبایی‌شناسی است، باز اخلاق جایگاهی برجسته دارد و مهمترین فقره او مبنی بر اصالت اخلاق در این نوشته آمده است که براساس آن، نقص اخلاقی اثر هنری را موجب ضعف آن می‌داند. لذا از دیدگاه هیوم اخلاق علمی است که اصالت از آن اوست و علوم دیگر باید در خدمت آن باشند.

البته اهمیت زیبایی در اخلاق به معنی اصالت زیبایی‌شناسی نیست بلکه زیبایی خود یکی از اصول مهم، بلکه مهمترین اصل فلسفه اخلاق هیوم است.

پی‌نوشت‌ها

۱. پایه‌های زیبایی‌شناسی به عنوان رشته‌ای مستقل در قرن هجده در اسکاتلند و اطراف دانشگاه‌های ادینبرو، گلاسکو و آبردین توسط کسانی چون شافستبری، آدیسون، برک، هاچسون، ویلیام هوگارت، سرچاشوا و دیوید هیوم شکل می‌گیرد. از میان همه این اسامی فقط هیوم کرسی دانشگاهی نداشت و تقاضایش در این مورد دو بار پذیرفته نشد.

2. Philosophical meditaton on some requirement of the poem

۳. مراد هیوم از نقد همان زیبایی‌شناسی است.

۴. کتاب زیبایی‌شناسی هیوم (*Hume's Aesthetic Theory: Tast and Sentiment*) تالیف دابنی تاونسند و زیبایی‌شناسی و اخلاق در فلسفه دیوید هیوم (*Aesthetic and Morals in the Philosophy of David Hume*) اثر تیموتی کاستلو از این جمله هستند.

۵. ما در این مقاله برای ارجاع دهی به منابع از شیوه ارجاع دهی خاص آثار هیوم که امروزه در جهان مرسوم است، استفاده کرده‌ایم که بصورت اختصاری از نام کتاب شروع و تا پاراگراف ادامه می‌یابد؛ اما از ترجمه این آثار در زبان فارسی توسط دکتر پیکانی و مرتضی مردیها انجام شده (شامل ردیف‌های ۱۲ و ۱۳ منابع) با اصلاحاتی بهره برده‌ایم.
۶. برای مطالعه بیشتر در این باره به بخش اول کتاب سوم رساله، همچنان بخش اول پژوهش دوم (کاوش در اصول اخلاق) و ضمیمه شماره یک همین اثر مراجعه کنید.
۷. البته امروزه مفسرانی هستند که در خصوص این نظر هیوم مبنی بر یکسان بودن حس اخلاقی با درک بو و مزه تشکیک نموده‌اند از جمله نیک زنگویل می‌گوید: داورهای مربوط به زیبایی‌شناسی و خوشمزگی و بدمزگی هر دو به لذت و درد مبتنی هستند اما مورد دوم از خواست هنجارمند داورهای مربوط به زیبایی‌شناسی بی‌بهره‌اند و به تعبیر کانت فاقد تاثیر کلی‌اند یعنی اگر شما ماهی دودی دوست نداشته باشید فاقد نیروی داور نیستید اما اگر نتوانید به زیبایی کاخ «الحمراء» پی ببرید، از نیروی داور بی‌بهره‌اید (زنگویل، ۱۳۹۰: ۹ تا ۳۴ در مسایل کلی زیبایی‌شناسی). همین نویسنده در جایی دیگر بیان می‌کند اگر من از یک نوشیدنی لذت ببرم ولی شما طعم آن را نپسندید هیچ یک دیگری را بر خطا نمی‌دانیم ولی اگر از غزل‌های شکسپیر لذت نبریم معلوم است که یک جای کار اشکال دارد (زنگویل، ۱۳۹۵: ۲۵).
۸. حس درونی متشکل از دو حس اخلاقی و زیبایی‌شناختی است (Baillie, 2001, 15) اما اینکه آیا اخلاق توسط حسی همچون حس ششم دریافت می‌شود محل بحث بوده و تقریباً همه مفسران معتقدند که این امر بصورت کلی توسط حس درونی دریافت می‌شود اما نمی‌توان گفت که ما حسی ششم علاوه بر حواس پنج‌گانه داریم لذا پای حسی به نام حس ششم در میان نیست (Merrill, 2008, 196 & Townsend, 2001, 19).
۹. منظور میسون مقاله ارزیابی مجدد زیبایی‌شناسی هیوم (Hume's Aesthetics Reassessed) اثر پیتر جونز (Peter Jones) است که در سال ۱۹۷۶ در مجله (The Philosophical quarterly) به چاپ رسید.
۱۰. کتاب‌های اول و دوم رساله بخش اول.
۱۱. باید ذکر کنم که غرور و تواضع در نظر هیوم با آنچه در فرهنگ و دین ما وجود دارد، متفاوت است. هیوم غرور را به عنوان امری لذت‌بخش و فضیلت می‌داند ولی به ردیلت بودن تواضع معتقد است.
۱۲. از همین رو دیدگاهی وجود دارد که عقل را در اندیشه هیوم به انواعی تقسیم می‌کند و اعتقاد دارد، عقلی که نمی‌تواند منشاء تمایزات اخلاقی و عامل تحریک به عمل باشد، عقل تاملی است. اما نوع دیگری از عقل با عنوان عقل تجربی، که مبتنی بر تداعی‌های عادی خیال است، ذوق را در دریافت فضیلت و ردیلت، و زیبایی و زشتی کمک می‌کند؛ در واقع فرایند ادراکی پیش شرط فرایند عاطفی است؛ انسان ابتدا باید به صورت دقیق به شناخت امور تصویری پرداخته و سپس به آن واکنش ذوقی نشان دهد (شاملو و سلمانی، ۱۳۹۱: ۹۵) این نظر را کسانی چون گراسیک در کتاب زیبایی‌شناسی هیوم به بیانی دیگر ذکر کرده‌اند. نظر می‌رسد انتساب این قول به هیوم اگر چه شواهدی دارد، دارای پیچیدگی‌هایی است و او را به کانت نزدیک می‌کند و به عبارتی خوانشی کانتی از هیوم است که جای بررسی دارد.

اینکه هیوم زیبایی‌های هنری و اخلاقی را نیازمند تامل، استدلال و عقل‌ورزی می‌داند، قولی صحیح است (EPM.1.9) این امر نیز درست که هیوم تمایز سنتی میان تامل و تخیل را از میان برداشته است. همچنین این موضوع نیز صادق است که مقایسه، تجربه‌ورزی، دوری از پیش‌داوری و ... ذوق را ارتقاء داده و پالوده‌تر می‌کند چنانچه هیوم این موارد را از ویژگی‌های داوران راستین در مقاله *معیار ذوق* ذکر می‌کند.

در متن مقاله نیز دیدیم مثلاً در قتل، ما با حس تنها، فضیلت و رذیلت را درک نمی‌کنیم بلکه همکاری حس و تامل و عقل برای درک فضیلت اخلاقی ضروری است. اما از طرفی این مطلب را نیز باید در نظر گرفت که هیوم لذت و درد را «انطباعی بی‌واسطه» می‌داند که ذوق هنگام مواجهه با امور، اشیاء و کیفیات کسب می‌کند، پس پاسخ ذوق یک پاسخ آنی و بی‌واسطه است. بدون ذوق اصلاً نمی‌توان راجع به زیبایی فکر کرد در واقع درکی از زیبایی در ذهن نداریم که درباره آن تامل کنیم. اما به محض اینکه زیبایی هنری و اخلاقی حس نمودیم ممکن است این احساس ما غلط باشد. حال این غلط بودن می‌تواند از ضعف مقایسه، کمبود تجربه یا نقص عضو و ... ناشی شود. که تصحیح خطا مطرح می‌شود.

هنگام تصحیح خطا پای عقل تجربی به میان می‌آید و انسان با تامل و کمک از عادت و قوانینی که از طریق تجربه بدست آورده، به تصحیح خطاها اقدام نموده و ذوق پالوده‌تر می‌شود. در همان بخش اول پژوهش در اصول اخلاق نیز هیوم پس از تأکید بر لزوم تعقل و تامل برای درک هنرهای زیبا، بلافاصله اشاره می‌کند می‌توان کج ذائقگی را خرده خرده با استدلال و تامل اصلاح کرد (Ibid.1.9). این آموزه را در مثال او از فردی که از قفسی آهنین و محکم، از یک بلندی آویزان شده می‌توان مشاهده کرد. در آنجا فرد به محض دیدن وضعیت خود، تخیل افتادن برایش مستولی شده و ترس بر وی غالب می‌شود اما با تامل درباره استحکام و امنیت قفس و نیز عادت به ارتفاع، این ترس اصلاح شده و از بین می‌رود (T 1.3.13.10) او این مثال را در کتاب دوم رساله (T 2.3.9.21) و پژوهش دوم (EPM 5.14) به نوعی دیگر تکرار می‌کند: کسی که در لبه پرتگاه ایستاده، در اثر فعالیت قوه تخیل، ترس بر او غلبه می‌کند در حالی که می‌داند در امنیت است و اگر قدمی جلو نگذارد، نخواهد افتاد. البته تصحیح این خطاها، به مدد «قوانین کلی» است که عادت از روی تجربه بدست آورده است. لذا تامل، گاهی نیز همزمان با احساس ذوقی و گاهی نیز پس از آن و هنگام اصلاح خطا اتفاق می‌افتد. برای وضوح کامل چنین ادعایی، کتابی مفصل و مستقل لازم است و در این مجال نمی‌گنجد.

۱۳. مرجع تقسیم زیبایی در آثار هیوم متعدد است که در آنها به فراخور به دو و یا سه نوع از زیبایی اشاره می‌کند. به این فقرات نگاه کنید (T 3.2.1.18) – (T 3.1.1.26) – (EPM. APP. 1.13).

۱۴. رابطه زیبایی و لذت امری دو طرفه هست و در عین ساجکتیو بودن زیبایی، اعیان بیرونی نیز منشا لذت هستند و در این باب تفسیرهای دوگانه‌ای انجام شده که خود مقاله و مجالی مستقل طلب می‌نماید.

References

- Baillie James (2000), *Hume on morality*, Routledge Philosophy GuideBooks, London and New York.
- Carroll, N. (2013), *Art in three Dimensions*, Translated by Karami, M., Tehran: Qognoos.
- Costelloe, T. *Hume's Aesthetics: The Literature and Directions for Research*, Hume Studies, vol 30, Number 1, April 2004.

- Costelloe, T. (2007), *Aesthetic and Morals in the Philosophy of David Hume*, Routledge.
- Dadlez and Bicknell (2013), *Why hume is not a moderate moralist*, In *Philosophy and Litration*, 37: 330–342. The Johns Hopkins University Press.
- Gracyk, T. (2009), *Hume's Aesthetics*, Translated by Namadianpour, N. and Khosravi, H., Tehran: Lahzeh.
- Graham, G. (2015), *Philosophy of The Art An Introduction To Aesthetics*, Translated by Olya, M., Tehran: Qognoos.
- Guter, E. (2015), *Aesthetics A-Z*, Translated by Abolghasemi, M., Tehran: Mahi.
- Hume, D. (2009), *Of the Standard of taste*, Translated by Salmani, Tehran Art Academy and Matn Press.
- Hume, D. (2012), *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, Translated by Mardiha, M., Tehran: Minooye Kherad.
- Hume, D. (2015), *a Treaties of Human Nature*, Translated by Jalal Peykani, Tehran: Qognoos.
- Hume, D. (2008). *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, Newyork: Oxsford.
- Hursthouse, R. (2015), “Hume: Moral and political philosophy”, in: Brown, S. *Rutledge History of Philosophy*, Vol.5, Translated by Moazemi A., Tehran: Cheshmeh.
- Jones, Peter (1970), *Another Look at Hume's Views of Aesthetic and Moral Judgments*, in: *The Philosophical Quarterly*, Vol. 20, No. 78, pp. 53-59.
- Jones, Peter (1976), “Hume's Aesthetics Reassessed”, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 26, No. 102, pp.48-62.
- Jones, Peter (2005) “Hume's literary and aesthetics theory” in *Morality In the Companion to Hume*, Cambridge University Press.
- Kristeller, P. O.(1951), *The Modern System of the Arts*, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 12, No. 4 pp. 496-527.
- Levinson, J., (2011), *The Oxford Handbook of Aesthetics*, Translated by Majidi, F., Tehran: Art academy.
- Mackie, J.L. (1980), *Hume's Moral Theory*, London and New York, Routledge.

- Mason, M. (2001), Moral prejudice and aesthetic deformity: Rereading Hume's "of the standard of taste", standard of taste", *Journal of Aesthetics and Art Criticism* Vol. 59, No.1, pp.59-71.
- Merrill, Kenneth, (2008), *historical dictionary of Hume's philosophy*, Scarecrow press.
- Shamloo and Salmani (2012), "to remove a false understanding", in: *Moral Investigations*, Vol.2, No.3, pp. 95-112.
- Shelley, J. (1395), "Empiricism: Hutcheson and Hume", in: Gaut and Dominic. *the Routledge Companion to Aesthetics*, Tehran, Art Academy.
- Taylor, Jacqueline (2008). *Hume on Beauty and Virtue*, in Elisabeth Radcliffe (ed.), *A Companion to Hume*, Oxford: Blackwell, pp. 273–92.
- Townsend and korsmeyer (1394), "An Introduction to the History of the Concept of Taste", in: Alaii, M., *Essays on Aesthetics*, Tehran: Akhtaran.
- Townsend, D. (2001), *Hume's Aesthetic Theory, Taste and Sentiment*, Routledge.
- Zangwill N. (2011), Aesthetic Realism, in *The Oxford Handbook of Aesthetics*, Translated by Majidi, F., Tehran: Art academy.
- Zangwill N. (2015), Aesthetic Judgment, Translated by Abolghasemi, M., Tehran: Qognoos.